

УДК 7.048:246.5.(.477.83/87) "19"- "20"

МИКОЛА РАДОМСЬКИЙ

Харківська Державна академія дизайну і мистецтв

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА ВІТРАЖУ

У статті розглянуто умови успішності процесу вищої фахової освіти в галузі мистецтва вітражу. Занотовано, що творчий розвиток можливий завдяки наявності енергійного митця, здатного виховати багатьох учнів, передати їм власну любов і розуміння вітражного мистецтва, уміння і здатність викладати улюблену творчу техніку. Перелічено основні риси, характерні для робіт харківської віражної школи. Наголошено, що втілені в творчих доробках відкритість, творча свобода і талант є запорукою мистецького успіху і щастя людини як творця власного життя.

Ключові слова: освіта, мистецтво, вітраж, школа, творчість, особистість

Моєму вчителю – О. Ф. Проніну присвячую

Вступ. «...Не лише інтелектуальною діяльністю і виробництвом живе людина. Велику роль відіграє духовна царина, яку живить мистецтво через відображення дійсності в художніх образах. Наука і мистецтво впливають на виробництво, удосконалюючи його. Проте для цього потрібні люди, які ввібрали б у себе досвід, набутий попередніми поколіннями, і були б готові розвивати і виробництво, і науку, і мистецтво далі». [5, с. 8]

Сьогодні вітражне мистецтво є однією з найбільш новаторських за своїм спрямуванням сфер творчості, в якій інтегровано досвід багатьох митців: фахівців живопису, декоративного мистецтва, дизайну і науки. Розповсюдження вітражних технік, які сьогодні збережені і відновлені, пристосування творчого процесу до умов роботи в сучасних вітражних майстернях, подальше оновлення художньої та пластичної мови вітражних творів неможливе без збереження і подовження фахових знань.

Постановка проблеми. Професійне знання – це основа становлення професійної майстерності. Воно складається зі знання предмета викладання, його методики, педагогіки і

психології. Рівень професійного знання оцінюється рівнем узагальненості всіх часткових знань, глибиною засвоєння, вмінням використовувати їх на практиці репродуктивно і творчо [9].

Кожне нове покоління відкриває нові горизонти в мистецтві, несе нові погляди на себе і оточуючий світ. Відмовляючись від старих шляхів, прагне розбудувати неповторні власні, вбачаючи в цьому сенс творчого життя. Від умінь педагога спрямувати, підтримати молодого митця на освітньому шляху великою мірою залежить успіх у подальшому як всього навчання, так і наступного творчого зростання молоді людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Різні аспекти професійної підготовки викладача досліджували в своїх роботах І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Лозова, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Рувінський, С. Сисоєва, В. Сластьонін, М. Солдатенко, Л. Спірін.

Тема вивчення досвіду творчих об'єднань митців і вітражних шкіл, традицій і новацій у вітражному мистецтві висвітлена в статтях теоретиків мистецтвознавства й художників – вітражистів (І. Гах, В. Даниленка, Е. Котляра, А. Півненко, О. Проніна, М. Радомського, Л. Соколюк, Г. Тищенко). Дослідники занотовують, що новаторство і високий професіоналізм студентів – це дві грані одного й того ж процесу оволодіння мистецькою спеціальністю.

Виклад основного матеріалу. Місцем, де складається і формується характер майбутнього художника, фахівця, є навчальний заклад зі своїми традиціями, прийомами роботи, тим, що ми називаємо «школою», тим, що презентує молодій людині ази майстерності і допомагає дійти до вершин творчості. [1, с 2]. Сучасна харківська художня школа має більш ніж столітню історію, багату різноманітними подіями, а сформована в її надрах вітражна школа від часу свого виникнення налічує майже шістьдесят років [2].

Лабораторія вітражу, що стала основою розвитку харківської вітражної школи, відкрилася в ХХІІ 1967 р. Майстерня вітража в ХДАДМ була заснована в структурі факультету «Інтер'єр та обладнання» випускниками вишу О. Проніним та Г. Тищенко і розвивалася в контексті актуалізованої на той час художньо-промислової освіти [2, с. 113-115]. Діапазон тем, що їх вирішували викладачі О. Пронін та Г. Тищенко разом з учнями, надзвичайно широкий. Це науково-практична пошукова та дослідна робота з реставрації старовинних зразків вітражу, співпраця з вишами з метою поглиблення практичних і теоретичних знань щодо технологій віражної справи, практична творча праця над втіленням мистецьких проектів у реальному міському середовищі. Результатом стали вітражні цикли у приміщеннях університетів міста, громадських інтер'єрах, театрах і спортивних комплексах. Важливим творчим здобутком О. Проніна та його дружини і соратниці Г. Тищенко є вітражі на чотирьох станціях харківського метрополітену, створені в різні роки (1975, 1978, 1984, 1999).

О. Пронін належить до тієї категорії педагогів, які вміють «запалити» студентів жагою до улюбленої справи. Саме тому для багатьох випускників вітраж став основним напрямом творчості на все життя. Творчість О. Проніна багатоманітна. Він як чудовий рисувальник і живописець прекрасно вирізняв тон і колір, любляв експериментувати; дуже тонко відчував красу, музику, літературу. Всі, хто працювали або вчилися поряд, завжди відчували, як безмежно він любив справу, якій присвятив життя. Свідченням цьому був його життєрадісний сміх і постійно піднесений стан душі. Визнаний художник, талановитий викладач, автор численних вітражів у громадських спорудах, О. Пронін проклав широкий мистецький шлях, яким вільно і впевнено крокував з односторонніми. «Щастя...коли завойований серед учнів і колег авторитет постійно підтримується твоєю напруженою роботою над собою, яка буде радувати тебе. Тільки радість – запорука вчительської творчості, твоїх успіхів у вихованні. Лише радість педагогічного спілкування і творення – твоє життєве щастя. Один із чотирьох педагогів, що визначили спосіб педагогічного мислення в ХХ столітті А. Макаренко з цього приводу писав: «Я надзвичайно щаслива людина. І моє щастя не залежить ні від яких матеріальних благ..., тому що неодмінна умова щастя – це переконаність, що живеш правильно, що за спиною не стоїть ні підлість, ні шахрайство ні хитрість» [9].

Завдяки прагненню до новацій стало можливим виникнення як нової художньої мови, так і створення нових навчальних програм курсів спеціальних дисциплін із фаху. Курс «Робота в матеріалі (технологія вітражу)» формувався як один із профільних на факультеті «Інтер'єр та обладнання». Головне завдання курсу було визначене як формування творчої ініціативи студентів

та розуміння ними специфіки вітражу як самодостатньої техніки декоративних розписів, виховання любові до матеріалу. Основним завданням курсу викладачі бачили виховання художників монументально-декоративного мистецтва, творчі здібності яких сприятимуть донесенню до глядачів ідей, що узгоджуються із сучасними потребами й проблемами.

Виконання нескладних початкових завдань із дисципліни «Робота в матеріалі (технологія вітражу)» сприяло виявленню та акцентуації студентами на художніх властивостях матеріалу (в цьому разі скла), реалізації в матеріалі задуму і паралельним пошукам власної творчої мови. Уміння використати матеріал і технологію з художньо-декоративною метою сприяє впевненості в собі і в позитивному результаті творчої роботи як точнішому вираженні творчого задуму. Сформувавши навчальний процес таким чином, щоб студенти здобували глибокі знання про всі етапи виготовлення вітражу, О.Пронін формував художників-вітражистів із широким діапазоном можливостей утілення творчих ідей.

Однією з новацій засновників харківської вітражної школи було поєднання в одній особі художника, що створює ескіз майбутнього вітражу, й виконавця високої кваліфікації, професіонала технології процесу виробництва вітражу. Таке сполучення, відповідно до історичного опису вітражного мистецтва [8, с. 114], було відсутнє в майстернях вітражистів Європи. У німецькій мові з XV ст. існують навіть фонетично різні за звучанням назви професій: дизайнера або кресляра («der Resser»), художника-вітражиста («der Glasmaler») і вітражного майстра-виконавця («der Glaser»). У прибалтійських вітражних школах такий розподіл також існував – одні фахівці працювали над ескізом вітражу, інші – над картоном цього ж вітражу, а група абсолютно інших майстрів створювала вітраж безпосередньо зі скла. В описі творчого колективу при Головному управлінні скляної промисловості («Головскло», Росія, 1938) також існував поділ учасників творчого колективу на «художників» та «майстрів-склярів».

Означені факти дозволяють стверджувати, що О.Пронін уперше використав навчальну методику викладання, в якій запропонував схему паралельного виконання творчих завдань із композиції вітражу та практичних завдань зі створення композицій у матеріалі в межах дисципліни «Робота в матеріалі». Основним принципом навчання художника-вітражиста у вітражній лабораторії ХХІІІ було поєднання особистісного підходу до кожного молодого митця з вимогливістю і високими стандартами оцінки мистецької якості завершеної роботи. Під час виконання студентами практичних курсових завдань із композиції цей підхід актуалізувався створенням цікавих авторських концепцій, що втілювались у матеріалі – склі кожним автором особисто. Такий метод роботи, відповідно до якого автор є також виконавцем задуму, характерний для всіх учнів О.Проніна, художників, що успішно працюють у техніці вітражу.

Робота педагога в вітражній майстерні «... потребує величезної віддачі, оскільки студент і педагог, придумуючи (складаючи) монументальну композицію на задану тему, удвох обговорюють задум, критично корегують форму, кольори, сюжет і масштабність композиції й тому неминуче стають співавторами. Досвідчений педагог одразу ж налаштовується на творчу хвилю. І це без перебільшення. Педагог переживає за свого учня, бажаючи передати йому максимум знань, розбудити в ньому самостійне мислення й виявити індивідуальність. Саме тому курсові й дипломні роботи його студентів завжди відрізнялися новаторством і високим професіоналізмом ...» [7, с. 236].

У цьому сенсі застосування вивчених технологій моліювання, травління, гравірування, піскоструменевої обробки давали можливість творчо виявити найбільш декоративні якості скла. Використання для з'єднання скелець різноманітних полімерних матеріалів, цементу, кольорових металів дозволили молодим митцям ще більше підсилити звучання скла як матеріалу.

Ще одна особлива риса, яка є характерною для харківської віражної школи – неодмінне створення нової концепції художнього образу, побудованого на основі зображувальних мотивів з однієї сторони і не зображувальних – з іншої. У таких завданнях прослідковується педагогічна методика, започаткована В.Єрміловим. Він, «завзятий безпредметник», як зазначала професор Л.Соколюк, «починав працювати з учнями, явно зберігаючи предметність, переходячи поступово до спрощення, стилізації, абстрагованих композицій» [6, с. 133]. Новації В.Єрмілова-педагога були

сприйняті не лише його учнями, але й «прогресивними» викладачами, які, всупереч традиції харківської реалістичної школи, використовували його методи. Зокрема, О. Пронін, як і В. Єрмілов, продемонстрував, як завдяки посиленню чи послабленню основних тонів і кольору можна досягти ефекту просторовості на всій площині зображення. Тому О. Ф. Пронін радив своїм учням елементи предметності співвідносити з прийомами спрощення, геометризації та орнаментальності.

Висновки. Заснування вітражної майстерні стало можливим завдяки наявності енергійного митця, здатного виховати багатьох учнів, передати їм власну любов і розуміння вітражного мистецтва, уміння і здатність викладати улюблену творчу техніку. І маємо наголосити, що надзвичайна відкритість, творча свобода і талант, закладені митцем в основу головної справи його життя, міцність духу і гуманізм сяє в усіх «скляних полотнах», створених засновником харківської віражної школи та його учнями. Завдяки зусиллям О. Проніна вже декілька наступних поколінь майстрів вітражу мають змогу вільно творити, вдосконалюючи улюблену справу, виховуючи власних учнів на високих традиціях справжнього мистецтва. У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом. [4, с. 74]

Згадуючи діяльність завідуючого кафедрою монументального живопису, засновника харківської віражної школи О. Проніна, один із учнів і послідовників майстра Є Котляр акцентує, що рушійною силою для О. Проніна, як керівника педагогічного колективу, було відчуття причетності до «великої справи» (мистецтва), яке він завжди міг побачити і підтримати в студентах і педагогах [3, с. 241].

Список використаних джерел

1. Бойчук А.В. ХХПІ: поиски своей методики / А.В. Бойчук //Техническая эстетика. – 1987. – №12. – С. 2–3.
2. Даниленко В. Я. 75 років вищої художньої школи Харкова [О. Пронін, Г. Тіщенко. Харківська школа художнього вітража] / В. Я. Даниленко //Міністерство освіти України. Харківський художньо-промисловий інститут.– 1996. – С. 113–115.
3. Котляр Е. Воспоминания об Александре Фёдоровиче Пронине / Е.Котляр// Традиції та новачії у вищій архітектурній освіті [Під загальною редакцією Н. Є. Трегуб]. – Харків: ХДАДМ, № 5,6 / 2004. – №1,2,3/2005, 250 с. (укр., рос. мовами).– С. 241.
4. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб./ І.А.Зязюн – К.: МАУП, 2000. – 309 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамушенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А.Зязюна. – К: Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Соколюк Л. Д. Становлення графічного дизайну в Харкові в 1920-ті рр. (майстерня В. Д. Єрмілова) // Л. Д Соколюк. – Вісник ХДАДМ, 2006. –№ 8. – С. 133.
7. Трегуб Н. Є. А. Ф. Пронін: жизнь в ареалах педагогики искусства / Н. Є. Трегуб; Традиції та новачії у вищій архітектурній освіті [Під загальною редакцією Н. Є. Трегуб].– Харків: ХДАДМ, № 5, 6 / 2004. – № 1, 2, 3/2005, – (укр., рос. мовами). – С.235 – 236.
8. Чиффо Рагин В., Хиггинс М. К. Искусство витража. От истоков к современности./гл. ред. Н. В. Астахов, отв. ред. И. А. Малевич, перевод: М. Брунеева, издание на русском языке. – М.: Белый город. – 2004. – 288 с.
- 9.<http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/212837602.pdf?PHPSESSID=6ab57adaa91b8606cd3b6053ca52a486>

Стаття надійшла до редакції 10.02.2015 р.

РАДОМСКИЙ Н.

Харьковская Государственная Академия дизайна и искусств, Украина

ХАРЬКОВСКАЯ ШКОЛА ВИТРАЖА

В статье рассматриваются условия успешности процесса высшего образования в области искусства витража. Отмечено, что творческое развитие возможно благодаря наличию энергичного

художника, способного воспитать многих учеников, передать им свою любовь и понимание виратжного искусства, умение и способность преподавать любимую творческую технику. Перечислены основные черты, характерные для работ харьковской витражной школы. Сделано ударение на том, что воплощённая в произведениях открытость, творческая свобода и талант являются залогом успеха в искусстве и счастья человека как творца собственной жизни.

Ключевые слова: образование, искусство, витраж, школа, творчество, личность

RADOMSKIY N.

Kharkiv State Academy of Arts and Design, Ukraine

KHARKIV SCHOOL OF STAINED GLASS WINDOW

The article considers the conditions of successful process of higher education in the field of stained glass window art. Noted that creative development is possible thanks to the energetic artist, able to raise a lot of students, give them the love and understanding of the art of stained glass window. Students' understanding of the specifics of stained glass art is considered from two sides - as preserving the traditions and opportunities for creations. Emphasized the fact that embodied in the works of openness, freedom and creative talent are the key to success in the arts and the happiness of man as the creator of his own life. The basic principle of training in stained glass workshop was to bring together personal approach to students with demanding and high standards of artistic quality evaluation at the Completed works. As an important feature that characterizes the works of stained glass Kharkov school, the author refers to the creation to simplify receptions, and ornamental. To achieve a spatial effect is proposed by the way of changing the tone and color of the image.

Base stained glass school in Kharkov was made possible thanks to the creative person, an artist and teacher A. F. Pronin. His talent paved the way for the next generation of his students and associates. Stimulus to creativity in this case is the realization of involvement in the processes of the Great Work of Art.

Keywords: education, art, stained glass, school, creativity, personality